

content/uploads/issues/2017-3/pdfs/5-andrii-koval-konstytutsiia-pylypa-orlyka-05041710-pakty-konstytutsii-abo-dohovory-postanovy-prav.pdf

3. Смолій В. А., Степанков В. С. та ін. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. 671 с. URL: <https://archive.org/details/cossack-hetmanate/page/48/mode/2up>

4. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. № 31. ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

6. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. Захист державного суверенітету, територіальної цілісності і безпеки народу в епоху глобалізації. *Захист суверенітету, територіальної цілісності і національної безпеки як спільна справа держави та Українського народу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2023 р.). Київ : АртЕк, 2023. С. 3–7. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zahyst_suverenitetu_terytorialnoyi_cilisnosti_i_nacionalnoyi_bezpeky_yak_spilna_sprava_derzhavy_ta_u_krayinskogo_narodu_ch.1.pdf?utm_source=chatgpt.com

Голубець Богдан Богданович,

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

Дорошук Ніна Олександрівна

ІДЕОЛОГІЯ «РУССКОГО МИРА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Трансформація системи міжнародної безпеки на початку XXI століття поставила перед міжнародно-правовою наукою принципово нові виклики, пов'язані з появою гібридних форм агресії, які важко ідентифікувати та кваліфікувати в межах традиційних

категорій збройного конфлікту. Одним із найбільш показових прикладів такої агресії є концепція «русского мира» — ідеологічна конструкція, яку Російська Федерація активно застосовує для виправдання системного втручання у внутрішні справи суверенних держав, насамперед України, Грузії, Молдови та країн Балтії.

Як слушно зазначає Ю. Фігурний, зазначена доктрина є не просто культурною чи просвітницькою програмою, а «цілісною політичною ідеологією агресії», що має чітку геополітичну функцію та інструментальну спрямованість проти державності України [1, с. 75]. Актуальність теми зумовлена не лише практичними наслідками реалізації концепції — окупацією Криму та частини Донбасу в 2014 році та повномасштабним вторгненням у 2022 році, — але й очевидними прогалинами в міжнародно-правовому регулюванні гібридних загроз.

Концепція «русского мира» має глибоке історичне коріння і не є продуктом виключно сучасної російської політики. Її ідейні підвалини сягають XV–XVI століть і пов'язані з доктриною «Москва — Третій Рим», відповідно до якої Московське царство проголошувалося єдиним спадкоємцем Візантійської імперії та захисником «істинного» православ'я від «латинського Заходу» [2, с. 108]. Ця ідея заклала фундамент цивілізаційного месіанізму, уявлення про особливу духовну місію «русского мира» та його принципову відмінність від західної цивілізації. Важливою складовою цієї традиції було системне заперечення самостійної етнічної та культурної самостійності українців і білорусів, яких розглядали лише як «гілки» єдиного «руського» народу.

Радянський період, попри формальний розрив із царською спадщиною, фактично відтворив і посилив механізми русифікації під гаслом «дружби народів». Домінування російської мови, культури та номенклатурних еліт забезпечило збереження сталих структурних зв'язків і механізмів впливу на пострадянському просторі. Після розпаду СРСР у 1991 р. саме вони стали одним із ключових підґрунть для формування нової ідеологічної моделі. На початку 2000-х термін «русский мир» набув офіційного доктринального статусу: у 2007 році указом Президента РФ В. Путіна було створено фонд «Русский мир», метою якого проголошено підтримку «співвітчизників за кордоном» і поширення російської мови та культури [1, с. 77].

Концептуальне ядро «русского мира» утворюють кілька взаємопов'язаних наративів, кожен із яких виконує конкретну інструментальну функцію. Центральним є наратив про «єдиний руський народ» (росіяни, українці, білоруси), який прямо заперечує

принцип самовизначення народів, закріплений у статті 2 Статуту ООН, і зводить Україну до «штучного» політико-територіального утворення [3]. Другий ключовий наратив – «захист співвітчизників» – юридично розмита категорія, що використовується для легітимації інтервенцій (Грузія 2008 р., Крим і Донбас 2014 р.). Третій – антизахідний курс, який позиціонує Росію як альтернативний цивілізаційний центр, захисника «традиційних цінностей» від «ліберального розкладу» Заходу. Т. Снайдер кваліфікує цей дискурс як елемент політики «вічності», що заперечує прогрес і демократичні цінності [4, с. 12]. М. Ларуель, підкреслює, що «русский мир» є гнучкою геополітичною уявою (geopolitical imagination), яка поєднує культурно-мовний вимір з інструментами м'якої сили та виправданням територіальних претензій [5].

У сучасній стратегії гібридної війни «русский мир» виконує роль ідеологічної «матриці виправдання», забезпечуючи смислове обґрунтування всіх компонентів агресії – від інформаційно-психологічних операцій до військових дій [1, с. 79]. Верховна Рада України кваліфікувала пропагування ідей «русского мира» як одну з ознак рашизму – нового різновиду тоталітарної ідеології та практик, які лежать в основі режиму, сформованого у російській федерації [6].

На інформаційному рівні концепція «русского мира» діє через державні медіа (RT, Sputnik), соціальні мережі та проксі-ресурси, поширюючи наративи про «геноцид російськомовних», «нацистський переворот» на Майдані та «західну змову». В освітньому та культурному просторі реалізується через мережу організацій «співвітчизників», парафій Московського патріархату, культурних центрів і проросійських освітніх програм, що формують альтернативну ідентичність. Політичний вимір проявляється в підтримці проросійських партій та створенні «п'ятої колонії», здатної блокувати євроатлантичну інтеграцію. Військовий вимір проявився в анексії Криму за допомогою «зелених чоловічків», підтримці незаконних збройних формувань на Донбасі, та повномасштабному вторгненні у 2022 р.

Реалізація ідеології «русского мира» має своїм наслідком системне та триваюче порушення ключових принципів і норм сучасного міжнародного права, зокрема принципу суверенної рівності держав та невтручання у внутрішні справи, заборони застосування сили або загрози силою, принципу недопустимості набуття території силою (норма *jus cogens*). Системна державна пропаганда ненависті підпадає під заборону статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [7].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що концепція «руського мира» є цілісною ідеологічною системою з глибоким історичним корінням, яка в сучасній формі виконує функцію доктринального обґрунтування гібридної агресії проти суверенних пострадянських держав. Вона системно підриває фундаментальні принципи міжнародного права — суверенітет, територіальну цілісність, самовизначення народів та заборону застосування сили.

Існуючі міжнародно-правові механізми недостатньо адаптовані до гібридних загроз, це вимагає розвитку нових стандартів (розширення поняття агресії, кодифікація відповідальності за інформаційні операції, посилення колективних механізмів у рамках НАТО, ЄС та реформування Ради Безпеки ООН). Для України та глобальної безпеки нейтралізація загрози «руського мира» потребує комплексного підходу: воєнного стримування, правової фіксації злочинів, деколонізації гуманітарного простору, протидії пропаганді та активної міжнародної адвокації. Кваліфікація рашизму як загрози міжнародному миру є важливим кроком у формуванні адекватної відповіді на виклики ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Фігурний Ю. Доктрина «руського мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 72–88. URL: <https://journal.ndiu.org.ua/article/view/247961>
2. Штагер Т. Ідеологічні засади концепції «руського миру»: історичні витоки та сучасні інтерпретації. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2025. С. 108–110. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/17797>
3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
4. Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Київ: Медуза, 2018. 336 с.
5. Laruelle M. The «Russian World»: Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination. Washington, DC: Center on Global Interests, 2015. URL: <https://www.ponarseurasia.org/the-russian-world-russia-s-soft-power-and-geopolitical-imagination/>
6. Заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких» № 3078-20 від 02 травня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text